

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 14 – Karmani prayoga – Lot-lakara, witty saying – 2

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे

gurureva gatirgurumeva bhaje

गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।

guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।

न गुरोꣳ परमं शिशुरस्मि गुरोः

na guroꣳ paramaṃ śiśurasmi guroḥ

मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा
ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।
कुर्वे सेवां च कायेन
वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

bravāmi saṁskṛtaṁ vācā
dhyāyāmi saṁskṛtaṁ hṛdā ।
kurve sevāṁ ca kāyena
vande saṁskṛtamātarām ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरस्संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narassam̐skṛtavyoṃni
hyālayaṃ ramate mudā ।
sam̐skṛtiṃ caiva sam̐skāraṃ
vindate nātra sam̐śayaḥ ॥

कण्ठपाठः

कर्मणि – धातुरूपाणि- भू, दा, सह्

भू सत्तायाम् – (To Exist, To Be)

‘भू’-धातोः कर्मणि लोट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भूयताम्	भूयेताम्	भूयन्ताम्
मध्यमपुरुषः	भूयस्व	भूयेथाम्	भूयध्वम्
उत्तमपुरुषः	भूयै	भूयावहै	भूयामहै

डुदाञ् दाने – (To Give)

‘दा’-धातोः कर्मणि लोट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	दीयताम्	दीयेताम्	दीयन्ताम्
मध्यमपुरुषः	दीयस्व	दीयेथाम्	दीयध्वम्
उत्तमपुरुषः	दीयै	दीयावहै	दीयामहै

षहं मर्षणे – (To tolerate, to bear)

‘सह्’-धातोः कर्मणि लोट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	सह्यताम्	सह्येताम्	सह्यन्ताम्
मध्यमपुरुषः	सह्यस्व	सह्येथाम्	सह्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	सह्यौ	सह्यावहै	सह्यामहै

भाषाभ्यासः

कर्मणि – लोट्-लकारः

क्रियापदम्	उपसर्गः + लङ् रूपम् (कर्तरि)		क्तवतु
विहरति	वि + अहरत्	व्यहरत्	विहृतवान् / विहृतवती
संहरति	सं + अहरत्	समहरत्	संहृतवान् / संहृतवती
उपविशति	उप + अविशत्	उपाविशत्	उपविष्टवान् / उपविष्टवती
उत्तिष्ठति	उत् + अतिष्ठत्	उदतिष्ठत्	उत्थितवान् / उत्थितवती
प्रक्षालयति	प्र + अक्षालयत्	प्राक्षालयत्	प्रक्षालितवान् / प्रक्षालितवती
स्वीकरोति	स्वी + अकरोत्	स्व्यकरोत्	स्वीकृतवान् / स्वीकृतवती
आगच्छति	आ + अगच्छत्	आगच्छत्	आगतवान् / आगतवती

क्रियापदम्	उपसर्गः + लङ् रूपम् (कर्मणि)		क्त
विहरति	वि + अह्रियत	व्यह्रियत	विहतः/विहता/विहतम्
संहरति	सम् + अह्रियत	समह्रियत	संहतः/संहता/संहतम्
उपविशति	उप+अविश्यत	उपाविश्यत	उपविष्टः/उपविष्टा/उपविष्टम्
उत्तिष्ठति	उत्+अस्थीयत	उदस्थीयत	उत्थितः/उत्थिता/उत्थितम्
प्रक्षालयति	प्र + अक्षाल्यत	प्राक्षाल्यत	प्रक्षालितः/प्रक्षालिता/प्रक्षालितम्
स्वीकरोति	स्वी + अक्रियत	स्व्यक्रियत	स्वीकृतः/स्वीकृता/स्वीकृतम्
आगच्छति	आ + अगम्यत	आगम्यत	आगतः/आगता/आगतम्

कर्मणि - लोट्-लकारः

कर्तरिप्रयोगः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठतु, पठतात्	पठताम्	पठन्तु
मध्यमपुरुषः	पठ, पठतात्	पठतम्	पठत
उत्तमपुरुषः	पठानि	पठाव	पठाम

कर्मणिप्रयोगः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठ्यताम्	पठ्येताम्	पठ्यन्ताम्
मध्यमपुरुषः	पठ्यस्व	पठ्येथाम्	पठ्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	पठ्यै	पठ्यावहै	पठ्यामहै

सेवकः गृहं गच्छतु ।
सीता ग्रन्थं पठतु ।
बालः रसं आस्वादयतु ।
भवन्तः कार्यं कुर्वन्तु ।
वयं चित्राणि पश्याम ।

सेवकेन गृहं गम्यताम् ।
सीतया ग्रन्थः पठ्यताम् ।
बालेन रसः आस्वाद्यताम् ।
भवद्भिः कार्यं क्रियताम् ।
अस्माभिः चित्राणि दृश्यन्ताम् ।

लोट्-लकारः

पठति	पठतु	पठन्तु	पठ्यते	पठ्यताम्	पठ्यन्ताम्
लिखति	लिखतु	लिखन्तु	लिख्यते	लिखताम्	लिख्यन्ताम्
गच्छति	गच्छतु	गच्छन्तु	गम्यते	गम्यताम्	गम्यन्ताम्
धावति	धावतु	धावन्तु	धाव्यते	धाव्यताम्	धाव्यन्ताम्
ताडयति	ताडयतु	ताडयन्तु	ताड्यते	ताड्यताम्	ताड्यन्ताम्
भक्षयति	भक्षयतु	भक्षयन्तु	भक्ष्यते	भक्ष्यताम्	भक्ष्यन्ताम्
स्थापयति	स्थापयतु	स्थापयन्तु	स्थाप्यते	स्थाप्यताम्	स्थाप्यन्ताम्
क्षालयति	क्षालयतु	क्षालयन्तु	क्षाल्यते	क्षाल्यताम्	क्षाल्यन्ताम्
पिबति	पिबतु	पिबन्तु	पियते	पीयताम्	पीयन्ताम्

लोट्-लकारः

जानाति	जानातु	जानन्तु	ज्ञायते	ज्ञायताम्	ज्ञायन्ताम्
करोति	करोतु	कुर्वन्तु	क्रियते	क्रियताम्	क्रियन्ताम्
ददाति	ददातु	ददतु	दीयते	दीयताम्	दीयन्ताम्
वन्दते	वन्दताम्	वन्दन्ताम्	वन्द्यते	वन्द्यताम्	वन्द्यन्ताम्
कम्पते	कम्पताम्	कम्पन्ताम्	कम्प्यते	कम्प्यताम्	कम्प्यन्ताम्
सेवते	सेवताम्	सेवन्ताम्	सेव्यते	सेव्यताम्	सेव्यन्ताम्
याचते	याचताम्	याचन्ताम्	याच्यते	याच्यताम्	याच्यन्ताम्
वर्धते	वर्धताम्	वर्धन्ताम्	वृध्यते	वृध्यताम्	वृध्यन्ताम्
सहते	सहताम्	सहन्ताम्	सह्यते	सह्यताम्	सह्यन्ताम्

लोट्-लकारः (कर्तरि-कर्मणि)

भारतः विजयं प्राप्नोतु ।
अध्यापकः छात्रं बोधयतु ।
गायकः पद्ये श्रावयतु ।
राजा भटौ प्रेषयतु ।
अनुजौ पाठं पठताम् ।
छात्रौ वाक्यानि लिखताम् ।
भक्ताः देवं प्रणमन्तु ।
भवान् मार्गं सूचयतु ।

भारतेन विजयः प्राप्यताम् ।
अध्यापकेन छात्रः बोध्यताम् ।
गायकेन पद्ये श्राव्यताम् ।
राज्ञा भटौ प्रेष्यताम् ।
अनुजाभ्यां पाठः पठ्यताम् ।
छात्राभ्यां वाक्यानि लिख्यन्ताम् ।
भक्तैः देवः प्रणम्यताम् ।
भवता मार्गः सूच्यताम् ।

लोट्-लकारः (कर्तरि-कर्मणि)

त्वम् असत्यं मा कथय ।

त्वं गुरुं वन्दस्व ।

त्वं देवम् अर्च ।

युवां संस्कृतवार्तां शृणुताम् ।

युवां कीर्तिं लभ्येताम् ।

यूयम् आनन्दं लभ्यध्वम् ।

यूयम् उत्तराणि वदत ।

यूयं श्लोकं स्मरत ।

त्वया असत्यं मा कथ्यताम् ।

त्वया गुरुः वन्द्यताम् ।

त्वया देवः अर्च्यताम् ।

युवाभ्यां संस्कृतवार्ता श्रूयताम् ।

युवाभ्यां कीर्तिः लभ्यताम् ।

युष्माभिः आनन्दः लभ्यताम् ।

युष्माभिः उत्तराणि उद्यन्ताम् ।

युष्माभिः श्लोकः स्मर्यताम् ।

लोट्-लकारः (कर्तरि-कर्मणि)

अहं पुस्तकं पठानि ।
अहं देवं नमानि ।
अहं फलरसं पिबानि ।
आवां कार्याणि करवाव ।
आवां नृत्यं नृत्याव ।
वयम् कार्यालयं गच्छाम ।
वयं संस्कृतं पठाम ।
वयं स्तोत्राणि स्मराम ।

मया पुस्तकं पठ्यताम् ।
मया देवः नम्यताम् ।
मया फलरसः पीयताम् ।
आवाभ्यां कार्याणि क्रियन्ताम् ।
आवाभ्यां नृत्यं नृत्यताम् ।
अस्माभिः कार्यालयः गम्यताम् ।
अस्माभिः संस्कृतं पठ्यताम् ।
अस्माभिः स्तोत्राणि स्मर्यन्ताम् ।

कर्तरिप्रयोगः

कर्मणि रूपाणि

कर्मणिप्रयोगः

लट्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठति	पठतः	पठन्ति
मध्यमपुरुषः	पठसि	पठथः	पठथ
उत्तमपुरुषः	पठामि	पठावः	पठामः

लङ्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अपठत्	अपठताम्	अपठन्
मध्यमपुरुषः	अपठः	अपठतम्	अपठत
उत्तमपुरुषः	अपठम्	अपठाव	अपठाम

लोट्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठतु, पठतात्	पठताम्	पठन्तु
मध्यमपुरुषः	पठ, पठतात्	पठतम्	पठत
उत्तमपुरुषः	पठानि	पठाव	पठाम

लट्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठ्यते	पठ्येते	पठ्यन्ते
मध्यमपुरुषः	पठ्यसे	पठ्येथे	पठ्यध्वे
उत्तमपुरुषः	पठ्ये	पठ्यावहे	पठ्यामहे

लङ्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अपठ्यत	अपठ्येताम्	अपठ्यन्त
मध्यमपुरुषः	अपठ्यथाः	अपठ्येथाम्	अपठ्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	अपठ्ये	अपठ्यावहि	अपठ्यामहि

लोट्	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठ्यताम्	पठ्येताम्	पठ्यन्ताम्
मध्यमपुरुषः	पठ्यस्व	पठ्येथाम्	पठ्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	पठ्यै	पठ्यावहै	पठ्यामहै

कर्मणि रूपाणि

क्रियापदम्	लट्	लङ्	लोट्
खादति	खाद्यते	अखाद्यत	खाद्यताम्
पृच्छति	पृच्छ्यते	अपृच्छ्यत	पृच्छ्यताम्
शृणोति	श्रूयते	अश्रूयत	श्रूयताम्
ददाति	दीयते	अदीयत	दीयताम्
जानाति	ज्ञायते	अज्ञायत	ज्ञायताम्
स्पृशति	स्पृश्यते	अस्पृश्यत	स्पृश्यताम्
आह्वयति	आहूयते	आहूयत	आहूयताम्

चाटुश्लोकः

चाटुश्लोकः

रोदिषि कुतः
किं ते विचेष्टितम्
गजास्य तथा न
करणीयम्

कर्णौ लुठति
शुण्डं मापनं करोति

चक्षुषां गणना कृता

चाटुश्लोकः - २

हे हेरम्ब! किमम्ब! रोदिषि कुतः? कर्णौ लुठत्यग्निभूः
किं ते स्कन्द विचेष्टितं मम पुरा सङ्ख्या कृता चक्षुषाम् ।
नैतत्तेऽप्युचितं गजास्य चरितं! नासां मिमीतेऽम्ब मे
तावेवं सहसा विलोक्य हसितव्यग्रा शिवा पातु वः ॥

लुठति

Twisting

मिमीते

Measured

Summary

- भू, दा, सह् – कर्मणि, लोट्-लकाररूपाणि
- कर्मणि - लोट्-लकारः
- चाटुश्लोकः - ०२

प्रश्नाः

Reference links

Sandhi – Interactive Tool

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Ashtadhyayi

<https://ashtadhyayi.com/>

Parichaya WhatsApp Group

<https://chat.whatsapp.com/Dh0k68U1yclJJBshclAC2m>

Mail – Samskrita Bharati

sanskritcorrespondence@gmail.com

॥ शान्तिमन्त्रः śāntimantraḥ ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

sarve bhavantu sukhinaḥ

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

sarve santu nirāmayāḥ ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

sarve bhadrāṇi paśyantu

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

mā kaścidduḥkhabhāgbhavet ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @
www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @
[vyoma-samskrta-pathasala](https://www.youtube.com/vyoma-samskrta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @
www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Sanskriti @
vyoma.org

**© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.**

**All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.**

**Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.**

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

